

Сінаюк О.Ю., Варипаєв О.М.
Державний біотехнологічний університет
Харків, Україна

УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО В УМОВАХ ВІЙНИ: СОЦІОЛОГІЧНІ ВИМІРИ

Соціологічні аспекти вивчення сучасного українського суспільства в умовах війни є надзвичайно важливими для розуміння змін, які відбуваються на індивідуальному, колективному та національному рівнях. Ось основні тези, які охоплюють ці аспекти:

Війна значно зміцнила почуття національної ідентичності та патріотизму серед українців. Соціологічні дослідження фіксують зростання рівня громадської солідарності, бажання захищати свою країну та підвищення цінності державних символів, мови та культури.

Соціологічні дослідження показують значне зростання рівня патріотизму серед українців після початку повномасштабного вторгнення Росії в 2022 році. Якщо до війни патріотизм був стабільним, то під час війни він став одним із ключових факторів, що об'єднує націю.

До початку повномасштабної війни, згідно з даними на 2021 рік, близько 80% українців вважали себе патріотами своєї країни. Однак після лютого 2022 року цей показник зріс до 94%. Більшість громадян ідентифікують себе насамперед як українців, відчувачи сильний зв'язок зі своєю країною.

Одним із проявів патріотизму стало масове залучення громадян до волонтерства, підтримки ЗСУ, а також зростання популярності української мови у повсякденному житті, особливо в регіонах, де до війни переважала російська мова. Після початку війни 45% опитаних назвали використання української мови однією з ознак патріотизму.

Українське суспільство продемонструвало високу здатність до самоорганізації і згуртованості: волонтерський рух, який став масовим, і бажання допомагати армії, вимушеним переселенцям та постраждалим від війни. Українці активно допомагають одне одному, переселенцям і військовим, що свідчить про високий рівень соціальної єдності. Це робить патріотизм не просто емоційним проявом, а дієвим фактором, який стимулює до реальних дій для підтримки країни. Це явище також змінює структуру громадянського суспільства, оскільки близько 61% українців вважають волонтерський рух унікальним явищем, в той час як за даними інших досліджень, близько 23% українців мали досвід волонтерства ще до війни, але після 2022 року ці показники зросли. Окрім фінансової підтримки, важливу роль відіграє також взаємодія між громадянами в рамках локальних волонтерських ініціатив. Люди, навіть у важких умовах, прагнуть допомагати своїм співгромадянам, що сприяє зміцненню соціальної єдності в країні.

1. Міграція і внутрішньо переміщені особи (ВПО): Війна спричинила масову внутрішню та зовнішню міграцію і результати соціологічних

досліджень підтверджують це. Соціологи вивчають вплив цих процесів на українські міста, де приймають переселенців, а також проблеми адаптації ВПО, доступу до ресурсів і вплив на місцеві громади. Крім того, досліджується діаспора та її роль у підтримці України. За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), близько 20% населення України зазнали переміщення внаслідок війни. Станом на початок 2024 року кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) залишалася високою, і їхні основні потоки були спрямовані з найбільш постраждалих регіонів, таких як Харківська, Донецька та Запорізька області, до центральних і західних регіонів країни. Найбільше ВПО прийняли Київська, Дніпропетровська та Львівська області. Важливо зазначити, що багато ВПО досі не можуть повернутися до своїх домівок через небезпеку або руйнування, і майже половина з них розглядають можливість подальшого переміщення. Багато переселенців стикаються з труднощами адаптації, включно з відсутністю житла, роботи, а також обмеженим доступом до соціальних послуг. Незважаючи на ці виклики, соціологічні опитування показують високу готовність українців до повернення після завершення бойових дій, що підкреслює важливість відновлення і стабілізації після війни. Дослідження також вказують на те, що міграційні переміщення значно впливають на соціальну структуру та економічні умови регіонів, що приймають переселенців, і потребують довгострокових стратегій інтеграції для стабільної адаптації населення.

2. Трансформація ролі жінок: В умовах війни традиційні гендерні ролі змінюються. Все більше жінок займаються волонтерством, військовою службою або керують сім'ями в умовах відсутності чоловіків. Вони активніше займають лідерські позиції в бізнесі, волонтерстві та громадській діяльності. За дослідженням, понад 78% опитаних вважають роль жінок у бізнесі під час війни дуже важливою. Війна змінила розподіл сімейних обов'язків, змусивши жінок поєднувати роботу, догляд за дітьми та волонтерство. Водночас жінки все частіше стають основними утримувачами родин через мобілізацію чоловіків або їхню участь у бойових діях. Ці всі фактори викликають зростання гендерної рівності та підвищують роль жінок у суспільстві.

Війна призводить до масової психологічної травми як серед військових, так і серед цивільних. Соціологи та психологи досліджують колективний досвід війни, його вплив на психічне здоров'я населення та посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). Колективні переживання війни формують нові соціальні практики щодо психічної підтримки та реабілітації. Війна, що триває в Україні, має значний вплив на психічне здоров'я населення. За даними різних досліджень, українці стикаються з підвищеним рівнем стресу, тривожності, депресії та посттравматичного стресового розладу (ПТСР). Ось основні висновки з досліджень, проведених щодо психічного стану українців під час війни:

1. Травматичний досвід: Багато українців зазнають прямого чи опосередкованого впливу війни, таких як втрати близьких, травми або

переселення. Цей досвід може спричинити сильний психологічний стрес і розвиток ПТСР.

2.Тривожність і депресія: Війна створює постійне відчуття небезпеки, що сприяє розвитку тривожних розладів. Люди часто бояться за своє життя і життя близьких, що призводить до високих рівнів стресу та депресії.

3.Психосоціальні наслідки: Вимушене переселення, втрата роботи, житла та розпад соціальних зв'язків також негативно впливають на психічний стан. Це може призвести до соціальної ізоляції, погіршення відносин з іншими та збільшення рівня самотності.

4.Діти та підлітки: Молодше покоління особливо вразливе до психічних наслідків війни. Відсутність стабільності, порушення освітнього процесу та переживання травматичних подій можуть викликати емоційні порушення, затримки в розвитку та підвищений рівень агресії.

5.Підтримка і ресурси: Багато українців звертаються за психологічною допомогою, однак кількість фахівців обмежена. Організації, такі як гуманітарні місії та місцеві НКО, пропонують безкоштовну психологічну підтримку, але попит на такі послуги значно перевищує можливості.

Важливо зазначити, що незважаючи на важкі обставини, в багатьох українців спостерігається висока стійкість, здатність до адаптації та підтримки одне одного.

Ці дослідження відображають не тільки негаразди, але й зусилля громадянського суспільства, яке активно працює над поліпшенням ситуації.

Ось кілька ключових висновків:

- Рівень стресу: Близько 39% українців перебувають у стані сильного емоційного напруження, особливо жінки, які часто турбуються не лише про себе, а й про дітей. Чоловіки часто відчувають додатковий тиск через ризик мобілізації та неможливість забезпечити родину.
- Тривожність і проблеми зі сном: Нічні сирени, страх за життя рідних і загальна небезпека призводять до порушень сну. Це стосується як дорослих, так і дітей, які через війну дорослішають швидше.
- Психологічна адаптація: Населення розділяється на тих, хто краще адаптувався до умов війни, та тих, хто має труднощі з подоланням емоційного напруження. Більш адаптовані люди демонструють вищу стійкість і здатність знаходити способи подолання стресу, як-от соціальна активність і взаємодія з близькими.
- Довгострокові наслідки: Експерти прогнозують, що після закінчення війни зростатиме кількість діагнованих депресивних розладів та інших психосоматичних захворювань через накопичений стрес.

Незважаючи на складні обставини, багато українців намагаються підтримувати психічне здоров'я через спілкування з близькими, волонтерство та активне проведення часу на свіжому повітрі.

Економічна нерівність і виживання: Війна посилює економічну нерівність в суспільстві. Соціологічні дослідження фокусуються на вивченні того, як різні соціальні групи пристосовуються до змін економічної ситуації, безробіття,

зростання цін та руйнування інфраструктури. Водночас суспільство вивчає нові стратегії виживання в умовах війни.

Під час війни економічна ситуація в Україні зазнала значних змін через падіння ВВП, зростання безробіття, інфляцію та руйнування інфраструктури.

Економічний спад: У 2022 році українська економіка скоротилася приблизно на 30%. Найбільше падіння було зафіксовано у другому кварталі 2022 року, коли були тимчасово окуповані значні території. У 2023 році спостерігалось часткове відновлення економіки завдяки адаптації бізнесів та стабілізації валютного ринку, і ВВП зріс на 5%.

Безробіття: Рівень безробіття зріс до 18,3% у 2023 році, але ринок праці почав частково відновлюватися завдяки пристосуванню бізнесів до нових умов, наприклад, дистанційної роботи та автоматизації. Однак у деяких регіонах, як Херсонська область, після деокупації кількість вакансій зросла в кілька разів.

Інфляція та зростання цін: Українці стикаються з різким зростанням цін на товари та послуги, що є прямим наслідком руйнування інфраструктури та економічних труднощів. Люди також переживають через падіння курсу гривні, що ускладнює економічну ситуацію на побутовому рівні.

Руйнування інфраструктури: Загальні втрати інфраструктури України через війну оцінюються в понад 120 мільярдів доларів. Це включає знищення мостів, доріг, житлових будинків та інших об'єктів. Якщо враховувати всі економічні втрати, включаючи підприємства, сума сягає 564 мільярдів доларів.

Незважаючи на ці труднощі, українська економіка показує ознаки відновлення завдяки адаптації до нових умов та міжнародній підтримці.

3. Вплив війни на молодь і освіту: Війна змінила умови для навчання та розвитку молоді. Соціологи досліджують, як дистанційне навчання, міграція та війна впливають на соціалізацію та освітні можливості молодого покоління, а також на їхні очікування щодо майбутнього.

Війна в Україні значно вплинула на освітні можливості молодого покоління. Основні проблеми пов'язані з порушенням доступу до навчання через руйнування шкіл та нестабільність інфраструктури. За оцінками, понад 5 мільйонів дітей не мають належного доступу до освіти. Це сталося після кількох років пандемії та військових дій, особливо на сході України. Багато учнів втратили відчуття стабільності та безпеки, яке дає навчальний процес.

Онлайн-навчання стало основною формою для багатьох українських школярів, але не всі можуть до нього адаптуватися через технічні проблеми, особливо у сільській місцевості. Також постають труднощі з наданням психологічної підтримки дітям, які зазнали травм війни.

Окрім цього, багато шкіл були пошкоджені або знищені, що створило потребу в організації укриттів для безпечного навчання під час повітряних тривог. Педагогам доводиться долати нові виклики, зокрема навчати дітей в екстремальних умовах, що впливає на якість освіти.

Зважаючи на ці труднощі, міжнародні організації, такі як ЮНІСЕФ, надають навчальні матеріали та психосоціальну допомогу мільйонам дітей, щоб підтримати їх у цей важкий період.

4. Соціальна поляризація та конфлікти: Війна посилює соціальну поляризацію між тими, хто підтримує різні політичні сили або бачення майбутнього України. Соціологи аналізують рівень довіри до інститутів, зокрема армії та влади, а також конфлікти, які можуть виникати всередині громадянського суспільства.

Під час війни в Україні рівень довіри громадян до основних інституцій значно змінився. Згідно з останніми соціологічними дослідженнями, найбільший рівень довіри українці висловлюють до Збройних сил України (ЗСУ), що становить близько 97% станом на 2023 рік. Цей показник значно зріс у порівнянні з довоєнним періодом, коли довіра до армії складала приблизно 68%.

Також високий рівень довіри мають волонтерські організації (близько 88%) та Національна гвардія (86%). Президент України Володимир Зеленський користується підтримкою 83% опитаних українців, що також свідчить про високий рівень довіри до влади під час війни.

Однак довіра до центральної влади є меншою – тільки 68% опитаних вважають її ефективною, тоді як місцеву владу підтримують 56% громадян. Деякі інші інституції, такі як прокуратура та суди, мають значно нижчі показники довіри – лише 5% і 4% відповідно.

Ці дані свідчать про те, що війна суттєво змінила пріоритети громадян щодо інституцій, зокрема різко зросла підтримка армії та волонтерських організацій, тоді як загальна довіра до урядових структур залишається на середньому рівні.

5. Медіа та інформаційна війна: Важливим аспектом є роль медіа та пропаганди у формуванні суспільної думки. Соціологи аналізують, як медіа висвітлюють війну, вплив дезінформації, а також як громадяни взаємодіють з інформаційними потоками і формують свою політичну позицію.

Під час війни Україна стала головною мішенню інформаційних атак та дезінформаційних кампаній, зокрема з боку Росії. Основними інструментами дезінформації є спроби підривати моральний дух населення, поширювати неправдиву інформацію про ситуацію на фронті та дискредитувати керівництво країни. Одними з найпоширеніших наративів є фейкові заяви про «швидке просування російських військ» або «втечу українського керівництва» з країни. Для цього часто використовують соцмережі, такі як Telegram, де поширюються повідомлення про «оточення» міст або нібито «капітуляцію» України.

Україна ефективно протистоїть дезінформації через налагоджену систему інформаційної протидії. Важливу роль у цьому відіграють щоденні звернення президента Зеленського та інформаційні кампанії уряду, які допомагають боротися з фейками та підтримують моральний дух населення. Українці отримують оперативну та правдиву інформацію через офіційні канали та соціальні мережі, що дозволяє уникати паніки та невизначеності.

Крім того, міжнародна спільнота, включаючи Європейський Союз, також докладає зусиль для протидії дезінформаційним кампаніям, спрямованим на

Україну. Важливо, що ці зусилля не лише зосереджені на спростуванні фейків, але й на побудові інформаційної стійкості українського суспільства.

6. Постконфліктна відбудова і реінтеграція: Важливим аспектом є дослідження того, як українське суспільство буде відбудовуватися після війни. Соціологи вивчають питання реінтеграції тимчасово окупованих територій, повернення військових до цивільного життя та відновлення економічної та соціальної інфраструктури.

Таким чином, відновлення економічної та соціальної інфраструктури України після війни є ключовим напрямком розвитку країни. Згідно з останніми дослідженнями, пріоритетним завданням для відновлення є відбудова житлової інфраструктури, оскільки забезпечення житлом є одним з основних факторів для повернення переміщених осіб та відновлення економіки. Багато українців вважають, що їхнє повернення додому залежить від наявності житла та роботи з гідною оплатою праці.

Потреби на відновлення України оцінюються в сотні мільярдів доларів, і залучення міжнародних партнерів до цього процесу є важливою умовою. Більшість українців підтримують модель, за якою міжнародні партнери не лише фінансують, але й контролюють процес відбудови через українські компанії. Важливо також враховувати соціально-економічні зміни в громадах, де відбувається переселення бізнесів та людей, що вимагає нових стратегій розвитку інфраструктури. Окрім житлової та транспортної інфраструктури, велике значення має забезпечення прозорості та антикорупційного контролю, особливо на місцевому рівні. Реформи в цій сфері є необхідними для успішної реалізації проектів відновлення.